

ANTANAS VAIČIULAITIS

ESTETINIO REALIZMO KŪRĖJAS

Vieni vardai į literatūrą ateina, tarsi naujai pasirodžiusios žvaigždės, blyksteli, nustebina, perdega, užgęsta; kiti — ateina kaip saulėtekis, pamažu, bet tolydžio nugalėdamas tamsą, ir jų triumfas yra tarsi patekanti saulė, kuri neša ir šviesą, ir šilumą, ir gyvybę.

Prie antrųjų aš priskirčiau ir Antano Vaičiulaičio vardą, mūsų literatūron įsiskverbusį pamažu, nežymiai, be revoliucijų, bet tvirtai ir neišbraukiamai. Jo pirmosios realistinės novelės pasirodė maždaug prieš 20 metų, t.y. tuo metu, kai po *Keturių vėjų* praūžusios audros, tarp literatūros ir tarp visuomenės buvo atsivėrusi nepereinama praraja, ir mūsų literatūra pergyveno sunkių dekadansą, užtrukusį kone 10 metų. Reikėjo didelių talentų ir didelių pastangų, kad visuomenė į literatūrą vėl imtų žiūrėti su pasitikėjimu, kad literatūra visuomenei atvertų naujus horizontus ir parodytų naujus pasaulius.

Ėjo naujoji poetų ir beletristų karta. Antanas Vaičiulaitis atsistojo į pirmąsias tos naujai kylančios literatūros eiles. Šalia jžūliai rėkiančio kritinio realizmo, „stipraus“ ideologija, bet silpno menine forma, Antanas Vaičiulaitis pradėjo estetinį realizmą, duodamas nepraeinančio grožio dalykų, kurie juo

toliau, juo išdidžiau spindi savo menine struktūra, savo vaizduojamų sielų šviesumu ir aukštos kultūros stiliumi (gryna kalba, grakšti frazė).

Vaizduodamas kaimą ir jo žmones, Vaičiulaitis nebepasitenkina, kaip mūsų ankstyvesnieji realistai, duoti tik jo tikrą, primityvų paveikslą (foto kopiją); Vaičiulaitis imamą medžiagą pateikia, ne tik į meninius rėmus ją įpavidalindamas, bet ir amžinojo grožio spinduliais nušviesdamas. Vienur jis daugiau dėmesio kreipia į kompoziciją, kitur — į charakterius, vienur — į gyvenimo turinį, kitur — į formą, bet visur vienodai randa stilingą vaizdą ir ima stilingą, retą, kartais net rafinuotą žodį. Jis nesiekia įvykio ekspresijos (nesivaiko nuotykių), bet ieško įvykio grožio; jo sąmojus nelakus, bet nepaprastai taiklus ir prasmingas; jo idėja nereklaminė, bet gili ir amžina; jo charakteriai reti, bet universalūs; jo visos kūrybos pasaulis universalus, bet giliai tautinis ir lietuviškas; ar tai bus vaizduojama Katriutė, kuri eina tarnauti, ar kareivis, kare įsigijęs medinę koją, ar bet kokio rango dvasiškis, ar atgailaujantis piligrimas, ar profesionalas sukčius, ar „nelaimingas“ padegėlis, ar toji kaimo močiutė, ar mūsų mažoji sesuo...

Antanas Vaičiulaitis mūsų literatūroje yra jau vienas iš tų autorių, kurie nepasensta su ta diena, bet juo toliau, juo labiau jaunėja ir aktualėja. Jis jau yra panašus į kitų tautų autorius, kurie po keliasdešimt metų vėl „atrundami“, iš kurių mokosi naujai ateinančios rašytojų kartos. Tuo, anaiptol, aš nenoriu pasakyti, kad jis jau yra baigtas. Priešingai, pabrėžiu — šiandieną Vaičiulaitis yra pačiame kūrybos pajėgume; jo naujosios novelės, nepamesdamos senojo charakterio, savo apimties ir savo išraiškos skalę yra dar labiau praplėtusios, vienur įgydamos dickensiško epinio platumo (Dviejų kaimų istorija), kitur iki maksimumo kondensuodamos minties ir charakterio galingumą (Dvi seserys), trečiur sėkmingai ugdydamos stiliaus išbaigimą (Popiežiaus paukštė). Pastaroji,

pasakyčiau, poema prozoje, papildo eilę Vaičiulaičio literatūrinį pasakų, kurios sudarė visą rinkinį, deja, nebespėjusį Lietuvoje išėiti. Šiuo atveju Vaičiulaitis kuria visai savitą literatūrinės pasakos žanrą, atsistodamos greta pasaulinės literatūros pasakininkų, kaip Haufas, Andersenai, Wilde, ar latvis Skalba.

Iki šiol Vaičiulaičio išleista 3 novelių rinkiniai ir 2 apysakos: *Vakaras sargo namely*, *Vidudienis kaimo smuklėj*, *Pelkių takas*, *Mūsų mažoji sesuo*, *Valentina* (apdovanota Sakalo literatūros premija); skyrium minėtina beletristinė kelionių knyga *Nuo Sirakūzų iki šiaurės elnio* ir daugelis periodikoje literatūros klausimais bei kritikos raštų; ypač pažymėti reikia jo kritikų objektyvumą, platumą, intuityvumą ir taiklumą.

Vaičiulaičio originalią kūrybą darniai papildė meniški Milašiaus, Mauriaco, Whitmano, Maurois ir kitų autorių vertimai.

Nuo karo pradžios gyvendamas JAV-bėse, Vaičiulaitis yra daug prisidėjęs prie mūsų literatūros propagandos anglų spaudoje, rašydamas straipsnių ir išleisdamas liet. literatūros apžvalgą anglų ir ispanų kalbomis.

Keletą metų kultūringai redagavo savaitraštį *Amerika*. Dabar Scrantono universitete dėsto prancūzų kalbą.

Yra atidavęs spaudai naują novelių knygą *Kur bakūžė samanota*.